

Boekbespreking door Tom Saat • deel 1

Von der Agrartechnologie zur Landbaukunst

Wesenszüge des biologisch-dynamischen Landbaus: Eine Landwirtschaft der Zukunft

Door Manfred Klett

Biodynamisch boer Tom Saat is onder de indruk van het boek van Manfred Klett. Tom schrijft een boekbespreking in meerdere delen. Hierbij deel 1. Wordt vervolgd.

Met dit boek geeft Manfred Klett een geweldig en groots overzicht van wat de BD-landbouw heeft te bieden. De inmiddels 88(!) jaar oude Klett is de afgelopen 50 jaar één van de toonaangevende gezichten geweest in de BD-beweging. In 1968, midden in het hippietijdperk, is hij met samen met drie andere families de Dottenfelderhof bij Frankfurt begonnen. Deze boerderij werd al gauw een hotspot voor iedereen die de BD-landbouw koesterde en groeide uit tot een school waar jonge boeren werden opgeleid. Van 1987 tot 2001 leidde hij de Landbouwsectie aan de Hogeschool voor Geesteswetenschap in Dornach, Zwitserland. Hij verdween daarna wat meer naar de achtergrond, maar komt nu met een boek wat je met recht een levenswerk mag noemen. Werkelijk alle aspecten van de BD-landbouw, van bemesten tot oogsten en van de sociale rol van de landbouw tot de landbouweconomie, komen aan bod.

Zoals de titel al aangeeft, gaat het bij Klett primair om de landbouwcultuur. Landbouw is het omvormen van de natuur, zodanig dat de in de natuur werkzame krachten en wezens tot ontplooiing komen en zich uitdrukken in haar producten. Het is daarom ook kunst omdat het de idee (of het wezen) uitdrukt in de stof (het cultuurproduct). Cultuur is dan ook niet het tegen de natuur ingaan, zoals in de landbouwtechnologie gebruikelijk is, maar juist de poging om, al onderzoekend, het wezenlijk werkzame in de natuur te vatten en dat om te zetten in landbouwproducten. Klett pakt daarmee het kunstbegrip op, zoals het bij Schiller geformuleerd is en door de Duitse Idealisten tot ideaal is verheven. Kunst en wetenschap als twee loten van dezelfde boom. In de wetenschap wordt de stof (de verschijningswereld) omgevormd tot de idee (het werkzame) met waarheid als leidraad, en in de kunst drukt de idee (het werkzame of het wezen) zich uit in de stof (dat wat verschijnt).

Hiermee zet Klett de toon voor wat hij onder een BD-boer verstaat: een levenslange poging om de natuur te doorgronden en dat om te zetten in daden. Ik kan dat alleen maar van harte onderschrijven. Dat is de rijkdom, die het mij de afgelopen dertig jaar ook heeft geschonken. Altijd maar weer benieuwd zijn, altijd maar weer nieuwe ervaringen op doen. Dat maakt dat het nooit een sleur wordt en dat je ook altijd maar weer je eigen waarheden moet veroveren. Steeds maar weer in het jaarritme onderduiken, jezelf onder de loep nemen en herkauwen, dat maakt landbouw zo levensvervullend. Met alleen de traditionele intellectuele vaardigheden gaat dat niet lukken. Het zijn juist de geesteswetenschappelijke inzichten en begrippen die vragen om invulling en verrijking vanuit wat je in de praktijk meemaakt.

In het eerste hoofdstuk staat de polariteit tussen landbouw en industrie centraal. Daar is inmiddels al heel veel over geschreven door vele mensen en Klett voegt daar niet veel aan toe, maar vanuit de opzet van het boek mag dit niet ontbreken. Daarna komt de geschiedenis van de landbouw aan bod. Klett vertelt op fraaie, beeldende wijze hoe de landbouwcultuur door de millennia heen steeds weer

veranderde, maar in de toonaangevende culturen al eeuwenlang op een hoog peil staat. Het contrast met de academische geschiedschrijving is groot (al zijn er ook binnen de academische wereld goede geschiedschrijvers!). In de dominante opvatting is de landbouw immers een geschiedenis van hard ploeteren en schamele opbrengsten die pas met de opkomst van de landbouwtechnologie uit het dal verrees. (Die opvatting is zo dominant dat deze ook op ons eigen Demeter congres op 27 november 2021 door Jan Velema zo gepresenteerd kon worden). Door vanuit de bewustzijnsontwikkeling naar de geschiedenis te kijken en te laten zien hoe vanuit een geestelijke inspiratie de omvorming van de natuur naar cultuur vorm kreeg, laat Klett zien uit welke stroming de biodynamische landbouw is voortgekomen. Met name de Perzische cultuur (van zes- tot ca. drieduizend voor Chr.) is hierin heel sprekend. In deze periode heeft de domesticatie van de huisdieren plaatsgevonden en zijn in een enorme diversiteit de voedselgewassen gecultiveerd. Dat vond vooral in het Perzische gebied (Afghanistan, Iran, Irak, Turkije) en op bescheidener schaal ook in Midden-Amerika plaats. Illustratief is de tegenstelling tussen de Turaniërs en de Perzen. De Turaniërs (een voorloper van het Turkse volk) leefden nomadisch in wat we nu Mongolië noemen en zij droegen de Wolf als vlaggenwapen. De Perzen, die zich op de cultivering van de natuur richtten, hadden de hond (het oudste gedomesticeerde dier) in het vaandel. In de huidige Turkse cultuur zijn de resten daarvan nog zichtbaar. De beruchte Grijsse Wolven danken daaraan hun naam en dicht bij huis is een sprekend voorbeeld hoe delen van de natuurbeweging lyrisch worden van de terugkeer van de wolf. Een wildheid die aanspreekt in een tijd dat onder cultuur vooral het aan banden leggen van de natuur wordt verstaan.

De Perzische impuls staat in een rechte lijn met het ontstaan van de vrije dorpsgemeenschappen in Europa in het christelijke tijdperk. Die zijn het die het Europese cultuurlandschap hebben vormgegeven en hierin zie je de eerste vormen van wat later in de BD-landbouw met bedrijfsindividualiteit wordt aangeduid.

Met de opkomst van de Nieuwe Tijd rond 1500 komt hieraan een eind. De Boerenoorlogen zijn de illustratie daarvan en dan zien we ook de eerste tekenen van de industriële landbouw: de plantagecultuur. Interessant is om te zien hoe deze ontwikkeling mogelijk is gemaakt door de opkomst van de slavenhandel. De beheersing van de natuur is niet los te zien van de beheersing van de mens. Exemplarisch hierbij is de ontdekking van Madeira. Het onbewoonde eiland werd ontdekt door de Portugezen, die vervolgens de slaven haalden van de Canarische eilanden om daarmee de rijke natuur van Madeira te kappen en op uitgebreide schaal suikerriet te verbouwen voor de export naar Europa.

Hiermee heb ik nog maar de eerste bladzijden van het boek besproken. Maar het is veel te rijk en omvattend om het met één bespreking af te doen. Wordt vervolgd, ook met een verslag van een bezoek aan de schrijver.

Tom Saat, biodynamisch boer op Stadsboerderij Almere